

JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

Lale Sarıbrahimoğlu*

Teorik olarak, Jandarma Genel Komutanlığı (JGK) emniyet ve asayiş işleri ve diğer görev ve hizmetlerinin yerine getirilmesi yönünden barış zamanında şeklen İçişleri Bakanlığına bağlı olarak görev yapan silahlı, askerî bir güvenlik ve kolluk kuvveti iken savaş zamanında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bünyesinde Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Gerçekte ise JGK, TSK'nın fiilen bir parçası olup silahlı kuvvetlerle ilgili görevleri, örgütlenme biçimi, bütçesi, terfi sistemi, perso-

nel eğitim ve öğrenim açısından Genelkurmay Başkanlığına bağlıdır.¹

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Anayasa ile belirlenmiş olan devlet düzenine, demokratik ve lâik yapısına ve bölünmez bütünlüğüne yönelen her türlü tehdidin bertaraf edilmesinde, "iç tehdit"le mücadele İçişleri Bakanlığının, "dış tehdit"e karşı savunma ise Genelkurmay Başkanlığı ve Millî Savunma Bakanlığının sorumluluğundadır.² Ancak, TSK, iç güvenlik konularına, bir dizi yasa uyarınca jandarma yoluyla ve ayrıca kendi içinde yayımladığı genelgelerle de müdahale etmektedir.

Ancak Avrupa Birliğine (AB) üyelik yolunda, askerî kesimin demokratik sivil denetiminin sağlanması yolunda bir dizi reform gerçekleştirilmiş olmasına karşın, iç ve dış tehditleri içeren Millî Güvenlik Siyaseti Belgesi'nin (MGSB) hazırlanışında askerî görüşler hâlâ ağırlığını korumaktadır. Bu gerçeğe birlikte aşağıda sıralayacağımız diğer faktörleri de hesaba kattığımızda, iç tehdidin İçişleri Bakanlığının sorumluluğunda olduğu yolundaki yasal hükmün fiiliyatta geçerli olmadığını görmekteyiz.

Asayişin temini ve iç güvenliğin sağlanmasında İçişleri Bakanlığı bünyesinde kolluk kuvveti olarak JGK'nın yanı sıra Polis Teşkilatı da bulunmaktadır. Olağan koşullarda ve iç güvenliğin sağlanmasında bu iki kuvvetin yetersiz kalması durumunda valilere, 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11. maddesine göre askerî kuvvetlerden yardım talep etme yetkisi tanınmıştır. Söz konusu kanuna göre askerî birlikler bu talebi karşılamakla mükelleftir.³

* Gazeteci, Savunma Uzmanı.

1 Bkz. <<http://www.msb.gov.tr>> ; <<http://www.tsk.mil.tr>>.

2 Genel Plan ve Prensipler Dairesi Başkanlığı, "Türkiye'nin Millî Güvenlik Güçlerinin İç Güvenlikte Kullanılması," **Millî Savunma Bakanlığı Beyaz Kitap 2000**, 4. Bölüm, 3. Kısım, <<http://www.msb.gov.tr>>; Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 10 Mart 1983 tarihinde kabul edilen 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 4. madde; İçişleri Bakanlığının 14 Şubat 1985 yılında kabul edilen, 3152 sayılı Kuruluş Kanunu. Bu kanunda, İçişleri Bakanlığının iç güvenliğin sağlanmasından sorumlu olduğu belirtilirken, iç tehdit ifadesi yer almamakta ancak **Millî Savunma Bakanlığı Beyaz Kitap 2000**'de herhangi bir maddeye dayandırılmadan "iç tehdit" ifadesi kullanılmaktadır.

3 10 Haziran 1949 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) kabul edilen 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun değişikliğe uğrayan 11. madde D fıkrası için bkz. 18.06.1949 tarihli **Resmî Gazete**. (Değişik: 29.8.1996 – 4178/1 md.) "Valiler, ilde çıkabilecek veya çıkan olayların, emrindeki kuvvetlerle önlenmesini mümkün görmedikleri veya önleyemedikleri; aldıkları tedbirlerin bu kuvvetlerle uygulanmasını mümkün görmedikleri veya uygulayamadıkları takdirde, diğer illerin kolluk kuvvetleriyle bu iş için tahsis edilen diğer kuvvetlerden yararlanmak amacıyla, İçişleri Bakanlığından ve gerekirse Jandarma Genel Komutanlığının veya Kara Kuvvetleri Komutanlığının sınır birlikleri dâhil olmak üzere en yakın kara, deniz ve hava birlik komutanlığından mümkün olan en hızlı vasıtalar ile müracaat ederek yardım isterler. Bu durumlarda ihtiyaç duyulan kuvvetlerin İçişleri Bakanlığından veya askerî birliklerden veya her iki makamdan talep edilmesi hususu, yardım talebinde bulunan vali tarafından takdir edilir. Valinin yaptığı yardım istemi geciktirilmeksizin yerine getirilir. Acil durumlarda bu istek sonradan yazılı şekilde dönüştürmek kaydıyla sözlü olarak yapılabilir. Vali tarafından askerî birliklerden yardım istenmesi halinde; muhtemel olaylar için istenen askerî kuvvet, valinin görüşü alınarak olaylara hızla el koymaya uygun yerde, cereyan eden olaylar için ise olay yerinde hazır bulundurulur." (Değişik cümle: 17.6.2003-4897/1 md.) "Olayların niteliğine göre istenen askerî kuvvetin çapı, vali ile koordine edilerek askerî birliğin komutanı tarafından, görevde kalış süresi, askerî birliğin komutanı ile koordine edilerek vali tarafından belirlenir. Askerî kuvvetin müstakilen görevlendirilmesi durumunda; verilen

Ancak Anayasa Mahkemesinin 1996 yılında aldığı bir karara istinaden söz konusu kanunun 11. maddesinin (d) fıkrasında 2003 yılında değişiklik yapılarak, askerî birliklerin gittikleri bölgede kalacakları süre konusundaki belirsizlik giderilmiştir. Yasa değişikliğiyle, emniyet ve asayişin denetiminin valinin görevi olduğu kabul edilerek, askerî kuvvetlerin sayısı ve kalış süresi gibi konularda olayların niteliğine göre, söz konusu ilin askerî komutanı ile koordineli olarak vali tarafından karar verileceğine hükmedilmiştir.⁴ Ancak bu kanun değişikliği de uygulamada valinin iç güvenliği sağlamada yasal yetkisini kullanmasını sağlamaktan çok uzak kalmıştır.

Bu duruma ek olarak, TSK ve JGK'nın kendi iç yönetmeliklerinin kanunların üzerinde bir etki gücüne sahip olduğu söylenebilir. Örnek olarak 2004 yılında patlak veren ve toplumun çeşitli kesimleri hakkında yukarıda anılan İl İdaresi Kanunu'na göre jandarma yoluyla TSK tarafından bilgilerin toplandığı "Fişleme Skandalı" gösterilebilir. (Ayrıntılı bilgi için "Fişleme Skandalı" bölümüne bakınız)

Jandarma'nın İşlevi

Askerî bir örgüt olarak 1839 yılında kurulan JGK'nın, toplam mevcudu, yüzde 80'i zorunlu askerlik hizmeti yapanlar olmak üzere, resmi rakamlara göre 280 bin olup, gayriresmi rakamlara göre 300 bini bulmaktadır. Polis sayısı ise 190 bindir. Polis güçleri kırsal dışı alanlarda emniyet ve asayiş sağlamada görevlidir. Barış zamanında İçişleri Bakanlığına bağlı olan Sahil Güvenlik Komutanlığı (SGK) ise deniz sınırlarının korunmasından sorumludur. (Ayrıntılı bilgi için ayrı bir başlık altında yazılan Sahil Güvenlik Komutanlığı bölümüne bakınız.)

JGK'nın sorumluluk alanı, polis görev sahası dışında olup, bu alanlar il ve ilçe belediye hudutları dışında kalan (kırsal bölge) veya polis teşkilatı bulunmayan yerlerdir. JGK'nın asayiş sağlamada görevli olduğu alan Türkiye yüzölçümünün yüzde 91'ini kapsamaktadır. Yaz ayları dışında toplam nüfusun üçte birlik bölümüne (27 milyon) asayiş hizmeti verilirken, turizm mevsimi

olan yaz aylarında bu hizmet, toplam nüfusun yaklaşık yüzde 65'i olan 44 milyona sunulmaktadır.

JGK'ya ilişkin temel yasa 12 Eylül askerî darbesinden sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 3 Ekim 1983 yılında kabul edilen 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'dur. Bu kanuna göre, JGK'nın görevleri mülki, adli, askerî ve diğer görevler olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır.⁵ JGK'nın ana görevleri arasında emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak, korumak ve kollamak, kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek ve suç işlenmesini önleyici tedbirleri almak, suçların işlenmesini müteakiben suç ve suçluları ortaya çıkarmak, yakalamak, ve suç delilleri ile birlikte adli makamlara intikal ettirmek bulunmaktadır.

Diğer yandan, JGK'nın askerî görevleri arasında, askerî kanun ve nizamların genel kolluk kuvvetlerine verdiği görevlerle, Genelkurmay Başkanlığınca olağanüstü hal, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde verilen görevleri icra etmek de yer almaktadır.

JGK'nın, emniyet ve asayiş görevlerinin desteklenmesi, kaçak haşhaş ve kenevir sahalarının havadan kontrolü, hasta ve yaralıların tahliyesi, arama-kurtarma amacıyla oluşturulan Jandarma Hava Birliği mevcut olup, Ankara ve Diyarbakır'da birer Jandarma Hava Grup Komutanlığı, Van'da da Helikopter Filo Komutanlığı bulunmaktadır.

---

görev askerî kuvvet tarafından kendi komutanının sorumluluğu altında ve onun emir ve talimatlarına göre Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) İç Hizmet Kanunu'nda belirtilen yetkiler ile kolluk kuvvetlerinin genel güvenliği sağlamada sahip olduğu yetkiler kullanılarak yerine getirilir. Güvenlik kuvvetleri ile yardıma gelen askerî kuvvet arasında işbirliği ve koordinasyon, yardıma gelen askerî birliğin komutanının da görüşü alınarak vali tarafından tespit edilir. Ancak, bu askerî birliğin belirli görevleri jandarma ya da polis ile birlikte yapması halinde komuta, sevk ve idare askerî birliklerin en kıdemli komutanı tarafından üstlenilir. Birden fazla ili içine alan olaylarda ilgili valilerin isteği üzerine aynı veya farklı askerî birlik komutanlarından kuvvet tahsis edilmesi durumunda iller veya kuvvetler arasında işbirliği, koordinasyon, kuvvet kaydırması, emir komuta ilişkileri ve gerekli görülen diğer hususlar yukarıda belirtilen hükümler çerçevesinde Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenecek esaslara göre yürütülür. Bu esasların uygulanmasında, işbirliği ve koordinasyon sağlamak amacıyla gerekli görülen hallerde İçişleri Bakanı ilgili valilerden birini geçici olarak görevlendirir."

4 a.g.e.

5 Bkz. <<http://www.tsk.mil.tr>>.

Türkiye genelinde 5 bin jandarma personeli de özel bir misyon olarak havaalanları çevresi, TRT'ye ait olan TV vericileri, barajlar, hidroelektrik santralleri, rafineriler, petrol üretim sahaları, doğal gaz ve petrol boru hatlarının korunması ile görevlidir.

397 kilometre uzunluğundaki Irak sınırı ile İran ve Suriye sınırlarının bir bölümünün güvenliği, yaklaşık 10 bini mükellefden oluşan (zorunlu askerlik yapanlar) 11.773 jandarma personeli tarafından sağlanmaktadır. Bu birliklere ait 5 alay, 9 tabur ve 39 bölük bulunmaktadır. 1988 yılında çıkarılan 3497 sayılı Kanun ile geriye kalan kara sınırlarının korunması Kara Kuvvetleri Komutanlığının (KKK) sorumluluğundadır. Ancak AB, Türk deniz ve kara sınırlarının güvenliğinin etkin biçimde sağlanması amacıyla, askerinin öncelikli olarak sınır kontrolünü sonlandırmasını ve yerine bütünüyle profesyonellerden oluşacak sivil bir Sınır Polis Teşkilatı kurulmasını öngörmektedir (Ayrıntılı bilgi için AB-JGK-Sınır Polis Teşkilatı Kurulması projeleri bölümüne bakınız). Ayrıca, JGK yurt dışı barışı koruma gücü operasyonlarına da katılmaktadır. (Bkz. Kutu 1)

Personel ve Hiyerarşik Yapı

JGK personeli subay, astsubay, uzman jandarma, askerî öğrenci, erbaş ve erler ile sivil memur ve işçilerden oluşmakta ve jandarma subay ve astsubaylarının temini ve eğitimi ile terfi, izin, sicil ve ödül işlemleri, 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu esaslarına göre yürütülmektedir.

Asteğmen ve albay rütbelerindeki subaylar ile astsubay ve uzman jandarmaların atanmaları Jandarma Genel Komutanınca yapılmaktadır. JGK'ya bağlı generallerin atanmaları ise Jandarma Genel Komutanının gerekçe göstermesi, Genelkurmay Başkanının teklifi, İçişleri Bakanının inhası (önerisi), Başbakanının imzalayacağı

ve Cumhurbaşkanının onaylayacağı müşterek kararname ile gerçekleştirilmektedir.

Jandarma Genel Komutanının atanması ise 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu uyarınca Genelkurmay Başkanının teklifi, İçişleri Bakanının inhası, Başbakanın imzalayacağı ve Cumhurbaşkanının onaylayacağı müşterek kararname ile yapılmaktadır. Jandarma teşkilatı, her ne kadar, 2803 sayılı Kanun ile emniyet ve asayişin sağlanmasında İçişleri Bakanlığının tayin ettiği vali ve kaymakamların denetimi altında olsa da, TSK'nın internet sitesinde verilen bilgiye göre asayiş sağlamada, doğrudan JGK karargâhına bağlı olarak çalışmaktadır. Buna göre, JGK karargâhı, Jandarma Genel Komutanına Jandarma birliklerinin sevk ve idaresinde yardımcı olan en üst organdır. Yurt dışında meydana gelen tüm asayiş olayları buradan takip edildiği gibi, olayların gelişimine paralel olarak büyük birlik görevlendirmeleri de karargâh tarafından yapılmaktadır.⁶

Ayrıca, sevk-idareye ait usul ve prensipler ve geleceğe yönelik projelerin geliştirilmesi ve yürütülmesi JGK karargâhı tarafından yerine getirilmektedir. Emniyet ve asayiş görevleri ise Jandarma Bölge Komutanlıkları vasıtasıyla yürütülmektedir. İl Jandarma Komutanlıkları, Jandarma Bölge Komutanlıklarına bağlıdır. (JGK'nın organizasyonu ile ilgili bkz. Kutu 2, JGK Teşkilatı için bkz. Kutu 3) İl Jandarma Komutanlıkları, ilçe ve köylerde örgün bir teşkilatlanmaya sahiptirler.

Jandarma Genel Komutanının Ankara'daki makam odasını ziyaret edenler, JGK'nın TSK'ya bağlılığını gösteren sembolik bir örneği bizzat görme şansına sahip olurlar. Komutanın odasının duvarında barış döneminde bağlı olduğu İçişleri Bakanlarının değil, Genelkurmay Başkanlarının resimleri asılıdır.

Eğitim Sistemi

Jandarma Teşkilatı, görevlerini Jandarma Okulları ve Jandarma Eğitim Birliklerinde yetiştirdiği subay, astsubay, uzman jandarma, erbaş ve er-

⁶ Genel Plan ve Prensipler Dairesi Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı Beyaz Kitap 2000, bkz. <<http://www.msb.gov.tr>>; 10 Mart 1983 tarihinde kabul edilen 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, bkz. <<http://www.tsk.mil.tr>>.

lerle yerine getirmektedir. Jandarma Okulları, Harp Okulu mezunu jandarma subayları ile meslekte başarılı olduklarından subay olmaya hak kazanmış astsubayları jandarmanın yaptığı hizmetlere yönelik bir biçimde eğiten ve bunun yanı sıra mevcut jandarma astsubay ve uzman jandarmaların eğitim ve öğretimlerini yerine getiren kurumlardır.⁷

TSK'nın diğer branşları gibi JGK da asayiş görevlerini ifa ederken, büyük ölçüde mecburi askerlik hizmetini yapan ve profesyonel olmayan mükelleflerden yararlanmaktadır. Bu da, özel eğitim isteyen iç güvenlikle etkin mücadelede bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, görev alanları birbirlerinden ayrı olmakla birlikte asli görevleri kamu düzenini sağlamak olan polis ve jandarma arasında bu görevi yerine getirmeleri için gerekli eğitim birliğinin sağlanmamış olması, bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İç güvenliğin sağlanmasında temel kriterlerden biri, bu işlevi özel olarak eğitilmiş profesyonel güçlerin yapması gerektiğidir. Oysa ki kırsalda astsubay, yani profesyonel savaşı bir asker, asayiş hizmeti vermekle görevli iç kolluğun amiri yapılırken, emrine verilen erlerin (mecburi askerlik hizmeti yapan yani profesyonel olmayan elemanların) bu amaçla aldıkları temel eğitim yalnızca 1.5 ay olmaktadır. Polis kaynakları, erlerin aldığı bu temel eğitimin iç güvenlikle mücadele eğitimi olup olmadığının da tartışmalı olduğuna dikkat çekmektedirler. Diğer yandan asayiş görevlerini yerine getirirken eline otomatik tüfek gibi ağır silah verilen bir erin asayiş için aldığı eğitimin, taşıdığı bu tür bir silahı kullanması için yeterli olup olmadığı da ciddi soru işareti olmaktadır.

AB-JGK-Sınır Polis Teşkilatı Kurulması Projeleri

Türkiye'nin AB kriterlerine uyumu amacıyla İçişleri Bakanlığı ile AB arasında bir dizi proje üzerinde çalışma başlatılmıştır. Bu çalışmaların odağında, Türkiye'nin iç güvenlik politikalarının siyasi otorite tarafından hazırlanarak saydamlaştırılması ve iç güvenlikte JGK, SGK ve

Polis üçlüsünden oluşan farklı yapılanmaların yerine tamamıyla sivillerden oluşacak profesyonel bir sivil Sınır Polis Teşkilatının kurulması bulunmaktadır.

AB'nin adalet, özgürlük ve güvenlik politikalarına ilişkin yol haritası niteliğindeki Schengen Müktesebatı (*Schengen Acquis*), AB üyesi ülkeler arasında iç sınırların kontrolünün kaldırılmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla, aday ülkelerin de ulusal düzenlemelerini bu politikalarla uyumlu hale getirmeleri, entegre olmuş etkin bir yönetim kapasitesine kavuşmaları ve sınır kontrolleri için profesyonel, güvenilir ve etkin bir polis örgütü oluşturmaları gerekmektedir.⁸

Türkiye ve AB arasında yukarıda sayılan hedeflere ulaşmak amacıyla yürütülen üç proje mevcuttur. Bunlardan birincisi, Jandarmanın asayiş hizmetlerini yerine getirirken zorunlu askerlik hizmeti yapan personel sayısını azaltıp, profesyonel eleman sayısını artırarak, sivil otoritenin direktifi altında saydam bir biçimde bu hizmeti yerine getirmesi projesidir. Bu proje, JGK tarafından 2004 yılında kabul edilmiştir. Bu amaçla İngiltere ile işbirliği yapmayı kabul eden JGK, TSK'nın başlattığı "Personel Reformu 2014" projesini gerekçe göstererek, ilk başta hevesli olduğu projeye aktif katılımını 2005 yılında geri çekmiştir.⁹ JGK; atama, sicil ve personel rejimi gibi konularda TSK'ya bağlı olduğunu, dolayısıyla önceliğinin 2014'te gerçekleşmesi beklenen personel reformuna uyum sağlamak olduğunu ifade etmiştir.

TSK Personel Reformu, öngörülen süreyi doldurduktan sonra otomatik olarak bir üst rütbeye terfi etme kistasının yerine, kadro açığını doldurmada rasyonel bir politikanın izleneceği ve başarı sicilinin aranacağı bir terfi sistemine geçmeyi öngörmektedir.¹⁰

7 Genel Plan ve Prensipler Dairesi Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı Beyaz Kitap 2000, bkz. <<http://www.msb.gov.tr>>; <<http://www.jandarma.gov.tr>>; <<http://www.tsk.mil.tr>>.

8 Avrupa Komisyonu, "Fasıl 24: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik," Türkiye 2005 İlerleme Raporu, 9 Kasım 2005, bkz. <<http://www.abgs.gov.tr>>.

9 Batılı diplomatik kaynakların yazar ile Kasım 2005'te yaptığı görüşme.

10 Barkın Şık, "Albaylık zorlaşıyor," Milliyet, 18 Ekim 2005.

AB ve İçişleri Bakanlığı arasında başlatılan ikinci proje, profesyonel bir Sınır Polis Teşkilatının kurulması ile ilgilidir. Türk deniz ve kara sınırlarının güvenliğinin, entegre bir biçimde sivil bir Sınır Polis Teşkilatı oluşturularak sağlanması amacıyla, AB ve İçişleri Bakanlığı arasında 2003 yılında kabul edilen “Entegre Sınır Yönetim Strateji Belgesi” ile bir Eylem Planı hazırlanması öngörülmüştür.

Sınır Polis Teşkilatının Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine değin kurulması öngörülmektedir. Buna yönelik olarak, ilk aşamada Jandarma ve Kara Kuvvetleri Komutanlığının kara sınırlarını koruma görevini, SGK'nın da deniz sınırlarını koruma görevini sonlandırması gerekmektedir. Dolayısıyla AB, oluşturulacak Sınır Polis Teşkilatı bünyesinde JGK'ya bir görev biçilmektedir. Ancak Sınır Polis Teşkilatının kurulmasına değin geçen sürede polis ve jandarmadan oluşan ve birbirinden kopuk asayiş hizmetini yerine getiren kolluk kuvvetlerinin hizmetlerinin birbirleri ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu proje için JGK ve Fransa arasında eğitim işbirliği yapılmaktadır.

Sınır Polis Teşkilatının kurulması; Türkiye'nin örgütlü suçlar, yasa dışı insan göçü, nükleer silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ve terör gibi kendisini ciddi şekilde tehdit eden eylemlere karşı AB ülkeleri ile işbirliği içinde mücadelesinde hayati önem taşımaktadır.

Ancak bu projede, AB'nin 9 Kasım 2005 tarihli İlerleme Raporu'nda da belirtildiği üzere bir ilerleme sağlanamamıştır. Bunun temel nedeninin, özelde Jandarma ve KKK'nın, genelde ise TSK'nın, sınırı koruma yetkisini, sivil profesyonellerden oluşacak sınır muhafız birliğine devretmek istememesi olduğu belirtilmektedir. Projenin yürüyebilmesi için ilk aşamada, kara sınırlarının korunmasını TSK'ya bırakan 3497 sayılı Kanun'un değiştirilmesi gerekmektedir.¹¹

11 Avrupa Komisyonu, “Fasıl 24: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik,” Türkiye 2005 İlerleme Raporu.

12 a.g.e.

Diğer yandan, İçişleri Bakanlığı, kara ve deniz sınırlarının korunması ve güvenliğinin etkin şekilde sağlanması amacıyla polis, jandarma ve sahil güvenlik kuvvetleri arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması için Ocak 2005'te bir genelge yayımlarken, bu amaçla üniversite mezunları arasından 10 bin polisin istihdam edilmesi için kanun değişikliğine gitmiştir.

AB ile İçişleri Bakanlığı arasında 2007 yılında başlatılması öngörülen üçüncü proje, JGK üzerinde sivil demokratik denetimin sağlanması amacıyla vali, kaymakam ve savcılarının denetim kapasitesinin güçlendirilmesine yöneliktir. Bu proje ile iç güvenlik politikalarının sivil otorite tarafından belirlenmesi ve siyasi otoriteye bağlı vali, kaymakam ve savcılarının, asayiş hizmeti veren JGK personelini denetleme kapasitesinin tesis edilmesi amaçlanmaktadır. Mülki amirlerin denetim kapasitesinin artırılması projesine Belediye Meclislerinin de dâhil edilmesi planlanmaktadır.

Gerek polis teşkilatında gerekse jandarmada var olan temel sorunlardan biri de insan hakları ihlalleriyle suçlanan kolluk kuvvetlerinin, işledikleri suçlardan ötürü gerekli cezayı almamış olmalarıdır. Polis güçleri uzun süredir insan hakları alanında eğitim görmektedirler. JGK da aynı amaca yönelik olarak 27 Nisan 2003 tarihinde Jandarma İnsan Haklarını Değerlendirme Merkezini (JİHİDEM) kurdu. JİHİDEM'e, kuruluşundan bu yana, çoğunluğu kötü muamele ve haksız gözaltı olmak üzere 162 şikâyet gelmesine karşın, bugüne kadar, yalnızca üç vakada jandarma elemanları disiplin cezası almıştır.¹² Yetkililer, JİHİDEM'e yapılan şikâyetlerin azlığını insan hakları ihlallerine ilişkin olarak yapılan şikâyetlerde cezai yaptırımın az olmasına bağlamaktadırlar.

Diğer yandan, JGK personeline verilen kimi eğitimin içeriği, AB ile uyumu sağlamak bir yana AB'ye düşmanlık yaratır ve siyasi iktidarın AB'ye üyelik yönündeki siyasi tercihi ile çelişir niteliktedir. *Hürriyet* gazetesi yazarı Cüneyt Ülsever'in ortaya çıkardığı bir haberde, JGK'nın verdiği bir emirle, AB ve ABD aleyhtarı yazılar

içeren *Yeni Hayat* adlı derginin tüm JGK personeline okunmasının istendiği belirtilmektedir.¹³

Jandarmanın “Gri” Alanı ve Polisle Yetki Paylaşımı Sorunu

Yukarıda da değinildiği gibi, JGK’ya ilişkin temel yasa, 12 Eylül askerî darbesinden sonra, 3 Ekim 1983 yılında çıkartılan 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu’dur. Bu yasa ile jandarmanın konumu, Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında, yarı askerî, yarı sivil gri bir alana yerleştirilmiştir. JGK’nın görev alanı, aynı yasanın 10. maddesi ile kırsal kesim olarak belirlenmişken, jandarma elemanlarının zaman zaman polis görev bölgesi içinde faaliyet göstermesi, JGK’nın demokratik denetimindeki sorunları da gündeme getirmektedir. Nitekim TBMM’de oluşturulan ve biraz sonra değineceğimiz Şemdinli olayını araştıran komisyonun yanıt aradığı pek çok sorudan biri de tutuklanan iki astsubayın, polis görev bölgesinde tam olarak ne yaptığıdır. Ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Hakkâri milletvekili Esat Canan’ın, olayın aydınlatılması için yönelttiği 13 sorudan biri de, yasada jandarma astsubaylarının görev alanlarının kırsal olarak tanımlanmasına karşın, bu astsubayların polisin bilgisi olmadan niçin şehir merkezinde istihbarat topladıklarıdır.

Aynı raporda, jandarma ve emniyet güçleri arasında işbirliğinin olmamasının ve iki kolluk kuvveti arasında yaşanan uyumsuzluğun da Şemdinli olayının aydınlanmasında sıkıntı yarattığı kayda geçirilmiştir.¹⁴

Jandarma ve polisin görev alanlarındaki yetki karmaşasına bir diğer örnek de polisin alanına giren bazı üniversitelerin halen jandarma koruması altında olmasıdır. Örneğin, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) kurulduğu yıllarda şehir merkezinden uzakta olduğu için jandarma bölgesi olmuş, ancak şehir nüfusunun üniversite bölgesine doğru genişleyip, üniversiteyi de içine alması nedeniyle artık şehrin içinde kalmış durumdadır. Vilayet sınırlarından itibaren 50 kilo-

metrelik alan belediye sınırları içine girdiğinden, ODTÜ de artık bu sınırlar içinde sayılmaktadır. Hem belediye hem de hükümet, ODTÜ’den kendilerinin sorumlu olduğunu belirtirken, fiili durum bunun tam tersi olmaktadır. Çünkü Jandarma İl İdaresi Kanunu, bölgelerin hangi kolluk kuvvetine ait olduğunun tespitini vali ve kaymakama verirken bu yetkinin geçerli olması için Jandarma Genel Komutanının ayrıca izin vermesi gerekmektedir. Dolayısıyla fiiliyatta, Jandarma Genel Komutanı izin vermediği için ODTÜ jandarma bölgesi olarak kalmaya devam etmektedir.¹⁵

JGK, iç bünyesinde çıkarttığı bir genelgeye dayanarak, kanunu aşan bu uygulamaya gidebilmektedir.¹⁶ 2803 sayılı Kanun’a ek olarak jandarmanın sorumluluk ve görevlerini belirleyen yaklaşık 500 yasa ve yönetmelik bulunduğu belirtilmektedir.

İstihbarat Toplamada Jandarma ve Polisin Yetki Paylaşımı Sorunu

JGK ile Polis Teşkilatı arasında, asayiş görevlerinin yerine getirilmesindeki yetki kavgasına bir de bilgi ve istihbarat paylaşımı eksikliği eklenmektedir. Polis Teşkilatından bir yetkilinin bu bölümün yazarına verdiği bilgiye göre örneğin, jandarma kırsalda yaptığı bir operasyonda ele geçirdiği uyuşturucu maddelere ilişkin istatistikî bilgileri polis ile paylaşmamaktadır. Bir başka örnek çok farklı bir alandan verilebilir: ülkeler arasında toplumların birbiriyle yakınlaşmasını sağlayan araçlardan biri de futbol maçlarıdır. Zaman zaman bu maçlar dostluk maçları adı altında da düzenlenir. Türkiye’de ise aynı misyonu üstlenen iki kolluk kuvveti arasındaki çekişme öyle bir noktaya varmıştır ki, jandarmanın polisle futbol maçı yapması bile istenmez olmuştur. Buna en çarpıcı örnek, TBMM Şemdinli Komisyonu tutanaklarına yansıyan bir istihbarat notudur: tutuklu astsubaylardan Özcan İldeniz’e ait

13 “New Gendarmerie controversy sparked,” *Turkish Daily News*, 17 Mart 2005.

14 “Suçlamada geri adım,” *Hürriyet*, 26 Ocak 2006.

15 Yazarının İçişleri Bakanlığı yetkilileriyle yaptığı görüşme, Kasım 2005.

16 Yazarın, isminin açıklanmasını istemeyen bir AKP’li milletvekili ile yaptığı görüşme, Kasım 2005.

olduğu belirtilen ve JGK'nın çalışma ilkelerine yönelik istihbarat bilgileri içeren ajandadaki notların bir yerinde, bombalı saldırıyla ilgili olarak jandarma personelinin emniyetle ilişki kurmamaları (bilgi vermemeleri) ve polislerle maç bile yapmamaları konusunda uyarıldıkları vurgulanmaktadır.¹⁷

Batılı ülkelerden farklı olarak Türkiye'de ülke güvenliğinin sağlıklı bir şekilde sağlanması açısından istihbaratın tek elde toplanması konusunda bir zaafiyet yaşanmaktadır. AB üyesi ülkelerde, iç ve dış güvenlikle ilgili tüm istihbarat bilgileri Başbakan'a bağlı ve bir sivilin başkanlık ettiği bir kurumda toplanmaktadır. Türkiye'de ise istihbarat toplama konusunda sivil otoriteden ayrı hareket eden Jandarma ve TSK, iç tehdidin değerlendirilmesi ve güvenlik politikaları açısından denetimi elinde bulundurarak sivil otorite üzerinde siyasal güç sağlamaktadır.

Adalet Bakanı Cemil Çiçek de "çok sayıda istihbarat birimi var. Ama başarılı mıdır, ona bakmak lazım. Başka ülkelerde iç-dış istihbarat var. İstihbarat örgütlerinin kaynakları aynı. Herkesin kendini ayrı galakside farz ettiğini düşünerek kanun düzenlemesi yapamayız"¹⁸ diyerek

Türkiye'de istihbarat teşkilatlarının sayılarının çokluğuna ve bir koordinasyonun olmayışının yol açtığı sorunlara vurgu yapmaktadır.

Kişilerin keyfi bir biçimde dinlenmesinin önüne geçilmesi ve istihbarat bilgilerinin tek elde toplanması amacıyla TBMM tarafından 03.07.2005 tarihinde, 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nun Ek 7. maddesinde bir dizi değişiklik yapılarak 5397 sayılı Kanun kabul edilmiştir.¹⁹ Böylece, JGK, Polis ve Milli İstihbarat Teşkilatının (MİT) dinleme yoluyla elde ettiği bilgilerin, Telekomünikasyon Kurumu bünyesinde, Kurum başkanına doğrudan bağlı "Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı" adıyla kurulan tek merkezde toplanması tasarlanmıştır.

Bu bölümün yazarına bilgi veren yetkililere göre, Türkiye'de başbakanların dahi varlığını doğrulayamadığı ve bir dizi yasa dışı faaliyetlerle ilintisi olduğu savlanan Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele (JİTEM) adlı birim, 5397 sayılı Kanun ile Jandarma İstihbarat Teşkilatı (JİT) adı altında yasalaşmış ve kendi sorumluluk bölgesinde "dinleme" yetkisine resmen kavuşmuştur.²⁰

İçişleri Bakanlığına bağlı sivil makamlar (vali, kaymakam gibi), kamu düzeninin ve asayişin sağlanmasında ağırlıklı olarak biri jandarma diğeri de polis olmak üzere ikili bir yapıdan yararlanmaktadır. Bu ikili yapı, şeklen İspanya, Fransa ve İtalya gibi AB ülkeleri ile benzerlik taşımaktadır. Ancak AB ülkelerinden çok farklı olarak, Türkiye'deki sistem, birbirinden kopuk hareket ederek, kamu güvenliğini sağlamada zaafiyet içine girebilmektedir. Bunun temel nedeni, Avrupa ülkelerinde silahlı kuvvetlerin, iç ve dış güvenlik tehdit algılamalarının şekillendirilmesinde sivil otoriteye tabii olmaları, Türkiye'de ise bu tabiat sisteminin (Genelkurmay Başkanlarının sivil otoritenin atadığı Milli Savunma Bakanlığına bağlı olması) henüz oluşturulmamış olmasıdır.

Jandarmanın "Demokratik" Gözetim ve Denetimi

Şemsiye teşkilat olan TSK gibi JGK'nın da henüz seçilmiş siyasi otoriteler tarafından denetlenebi-

17 Gökçer Tahincioğlu, "Yemin gibi İlkeler," *Milliyet*, 20 Aralık 2005.

18 "'Adli kolluk' resmi görüşe rağmen geçti," *Sabah*, 28 Kasım 2004; "Adli kolluk komisyondan geçti," *Zaman*, 28 Kasım 2004.

19 5397 sayılı Kanun'un 2. maddesine göre 1983 tarihli ve 2803 sayılı Jandarma, Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'na aşağıdaki ek madde eklenmiştir:

Ek Madde 5 - (Ek: 3.7.2005- 5397/2 md.) "Jandarma, bu Kanun'un 7. maddesinin (a) bendine ilişkin görevleri yerine getirirken önleyici ve koruyucu tedbirleri almak üzere, sadece kendi sorumluluk alanında 04.12.2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK), casusluk suçları hariç, 250. maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde yazılı suçların işlenmesinin önlenmesi amacıyla, hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Jandarma Genel Komutanı veya İstihbarat Başkanının yazılı emriyle, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimi tespit edebilir, dinleyebilir, sinyal bilgilerini değerlendirebilir, kayda alabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde verilen yazılı emir, yirmidört saat içinde yetkili ve görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını en geç yirmidört saat içinde verir. Sürenin dolması veya hâkim tarafından aksine karar verilmesi halinde tedbir derhal kaldırılır. Bu halde dinlemenin içeriğine ilişkin kayıtlar en geç on gün içinde yok edilir; durum bir tutanakla tespit olunur ve bu tutanak denetimde ibraz edilmek üzere muhafaza edilir. Bu işlemler, 04.07.1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nun Ek 7. maddesinin onuncu fıkrası hükmüne göre kurulan merkez tarafından yürütülür. 5271 sayılı Kanun'un 135. maddesi kapsamında yapılacak dinlemeler de bu merkez üzerinden yapılır."

20 a.g.e., JİTEM nihayet Temmuz ayında kabul edilen Telefon Dinleme Yasası'na eklenen bir maddeyle yasal statüye kavuştu ve Jandarma İstihbarat Teşkilatı (JİT) adını aldı. Bu madde ile Jandarma Teşkilat ve Görevleri Kanunu'na "İstihbarat Başkanlığı" ifadesi girmiş oldu ("Şemdinli patlamalarına JİT ve MİT savunması," *Sabah*, 27 Aralık 2005).

lir bir kuruma dönüştüğü söylenemez. Türkiye'nin şeffaflaşma yolunda yaptığı onca yasal değişikliklere karşın, bu yönde işleyen en önemli engellerden birisi, kim ve kimler tarafından belirlendiği tartışmalı olan “devlet sırrı” kavramıdır. Yakın tarihimizde yaşadığımız pek çok olayda görüldüğü üzere “devlet sırrı” kavramının arkasına saklanılarak girilen “yasa dışı” eylemler, toplumun devlete olan güven duygusunu önemli ölçüde zedelemiştir. (Ayrıntılı bilgi için “Fişleme Skandalı” ve “Susurluktan Şemdinli'ye” bölümlerine bakınız)

Nitekim TBMM Şemdinli Komisyonu, Şemdinli olayını aydınlatmaya çalışırken, “devlet sırrı” engellemesiyle karşılaşmış, CHP Hakkâri milletvekili Esat Canan, Şemdinli Komisyonuna verdiği bilgide, pek çok kurumun bilgi vermesini engelleyen “devlet sırrı” kavramına ilişkin yeni düzenlemeler yapılmadığı sürece bu olayın aydınlatılamayacağını altını çizmiştir.²¹

Halka hesap verme sorumluluğu olan parlamentonun, güvenlik örgütlerinin bütçelerini denetleyebilmesi, kamu kaynaklarının hesap verilebilir ve şeffaf biçimde kullanımı açısından hayati önem taşımaya karşın, TSK gibi, Jandarma ve SGK bütçeleri de gerekli parlamento denetimine henüz girmiş değillerdir. JGK ve SGK bütçeleri, her ne kadar İçişleri Bakanlığının bütçe kalemleri arasında yer alsalar da, TSK'nın denetimi altında kullanılmakta ve TSK'ya ayrılan bütçenin dışında, savunmaya ayrılan kaynaklar arasında gösterilmektedirler.²²

Diğer yandan, JGK mensupları da, milletvekillerine hesap verme konumunda ve sorumluluğunda olmamışlardır. Jandarma Genel Komutanlığı İstihbarat Başkanı Tuğgeneral Mehmet Çörten'in, sadece Şemdinli Araştırma Komisyonu Başkanı Musa Sivacıoğlu ile görüşerek bilgi vermesi ve bu ziyaretin komisyon üyelerine bildirilmemesi bu anlamda bir krize neden olmuştur.²³

Gözetim ve denetim konusunda ortaya çıkan en önemli sorunlardan bir tanesi, jandarmanın asayiş görevini yerine getirirken teorik olarak vali ve kaymakamlara karşı sorumlu olmakla birlik-

te, uygulamada emirleri JGK'dan almakta oluşudur. Buna ek olarak, Parlamento İçişleri Komisyonu da, iç güvenlik hizmeti veren JGK'nın denetleme işlevini henüz yerine getirmemektedir. Bu bölümün yazarının görüştüğü bazı milletvekilleri ve mevcut ikili yapının sonlandırılması ve bir iç güvenlik kuvveti olan jandarmanın fiilen İçişleri Bakanlığına bağlı olması gereğine inandıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, bir AKP'li milletvekili, jandarmanın asayiş hizmeti verirken de TSK'ya olan bağlılığını, bir ilde vali iken yaşadığı bir anısını anlatarak aktarmıştır: “Cumhurbaşkanının, bulunduğum ili ziyareti nedeniyle yapılan törende, dönemin Jandarma İl Alay Komutanına ilde bulunan baraj bölgesinde görev alması talimatını verdim. Baktım beni dinlemiyor ve havaalanında cumhurbaşkanını bekliyor. Ben müdahale edince yanıt olarak ‘Bana emir veremezsin’ diyerek çıkıştı. Ben de ‘Emniyet müdürü ne ise siz de osunuz’ dedim. Sonuçta, jandarma alay komutanı benim talimat verdiğim baraj bölgesine gitti. Ama ben vali olarak neden bu alay komutanının ‘Bana emir veremezsin’ çıkışına muhatap olayım? Mülki amirler, jandarmanın asayiş görevlerini yerine getirirken askerden emir almasından rahatsızlar.” Aynı milletvekili, jandarma mensuplarına sivil amirlerin sicil veremediği ve atamalarını da yapamadığından yakınmıştır.

Aynı milletvekiline göre, jandarmaya kırsalda operasyon talimatını Jandarma Genel Komutanı vermekte, vali ve kaymakam da yalnızca bilgilendirilmektedir. Milletvekili, jandarmanın asayiş görevini yerine getirirken askerden talimat almasına karşılık, bir güvenlik sorunu yaşandığında faturanın sivil bir makam olan İçişleri Bakanlığına çıkartıldığını da anımsatmıştır.

Mülki amirlerin Jandarma Teşkilatı üzerindeki gözetim işlevinin ne denli eksik yürütüldüğü,

21 “Commission deliberates axing state secret shield,” *Turkish Daily News*, 28 Aralık 2005.

22 Genel Plan ve Prensip Dairesi Başkanlığı, “Mali Kaynaklar ve Savunma Harcamaları,” *Milli Savunma Bakanlığı Beyaz Kitap 2000*, 9. Bölüm, bkz. <<http://www.msb.gov.tr>>.

23 CHP'li üyeler, Çörten'in Komisyona çağrılarak üyelerce dinlenmesi konusunda ısrarcı oldular (“Şemdinli Komisyonunda Tuğgeneral gerginliği,” *Milliyet*, 29 Aralık 2005). Nitekim Çörten bu tepkiler üzerine daha sonra komisyon üyelerini bilgilendirmiştir.

Şemdinli ilçesindeki bombalama olayını soruşturan TBMM Şemdinli Komisyonunda da gün yüzüne çıkmıştır. Komisyon, Şemdinli olayıyla ilgili olarak Hakkâri eski Valisi Erdoğan Gürbüz, Şemdinli eski Kaymakamı Mustafa Cihan Feslihan ve Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele Daire Başkanı Selim Akyıldız'ı 28 Aralık 2005 tarihli toplantısında dinlemiş, Gürbüz ve Feslihan tutuklanan astsubayların olay günü istihbarat çalışması yaptıklarından haberdar olmadıklarını söylemişlerdir. Mülki amirlerin, "bu işlemleri kendi içlerinde (Jandarma) hallederler, bize haber vermelerini gerektiren bir mekanizma yok" şeklindeki ifadeleri ve astsubayları tanımadıklarını söylemeleri, AKP Adıyaman Milletvekili Hüsrev Kutlu'nun, "Kara Kuvvetleri Komutanı (Orgeneral Yaşar Büyükanıt) bile bu astsubayları tanıyor.²⁴ Siz Mülki Amir olarak nasıl tanıımıyorsunuz?" biçiminde çıkışmasına neden olmuştur.²⁵

Son olarak gazeteci yazar Ali Bayramoğlu'nun yaptığı bir tespitten söz etmek gerekir: "28 Şubat'tan sonra geleneksel olarak polisin, emniyetin, valinin kontrol ettiği alanlara asker yerleşti. Jandarma kırdan kente çıktı. EMASYA (Emniyet, Asayiş Yardımlaşma) birlikleri valiliklerin üstünde yetkilere sahip oldu. Toplum en büyük tehditmiş gibi bir iç güvenlik yapılanması oluşturuldu. Bu yapı demokrasiye aykırıdır. Valilikler, kaymakamlıklar yetkilerini askerî birliklere devredemez. Ayrıca bir ülkede istihbarat toplama gücü de askerî güce verilemez. Bugün askerî bürokrasi neyin tehdit olduğunu yazıyor, asker istihbarat topluyor, toplumsal olayları değerlendiriyor ve bunu yaparken hukuki kıstası değil, iç güvenlik dökümanlarını kullanıyor."²⁶

24 Orgeneral Büyükanıt, Şemdinli olayının hemen akabinde verdiği demeçte, astsubaylardan birini tanıdığını, iyi biri olduğunu belirtip bir yandan yargıyı etkilemeye çalışmakla suçlanırken diğer yandan da asayişten sorumlu Jandarma görevlisi ile TSK arasındaki resmi bağı da itiraf etmiş oldu.

25 "Hakkâri ve Şemdinli'nin Mülki Amirleri komisyonda dinlendi: 'Astsubayları tanııyoruz,'" *Milliyet*, 29 Aralık 2005.

26 Ali Bayramoğlu'nun Neşe Düzel ile söyleşisi, *Radikal*, 12 Nisan 2004.

27 Anayasa hukuku profesörü Zafer Üskül ise, 2. Zırhlı Tugay Komutanlığının kaymakamlıklardan istihbarat bilgi isteme yetkisinin bulunmadığını vurgulamıştır. "Erdoğan: TSK'nın görevi değil," *Cumhuriyet*, 15 Mart 2004; "Üskül: 'Yetkisi yok,'" *Milliyet*, 11 Mart 2004.

2005 Yılında Yaşanan Önemli Gelişmeler

"Fişleme" Skandalı

Kamuoyunda "Fişleme Skandalı" olarak da bilinen olay her ne kadar 2004 yılında meydana gelmiş olsa da, 2005 yılında meydana gelen Şemdinli olayı ile birlikte değerlendirildiğinde "devlet içinde devlet" mekanizmalarının çalışmaya devam ettiği savlarının vurgulanması açısından önem taşımaktadır. Yakın tarihimizde ortaya çıkartılan ve kamuoyunda "Sosyetik Fişleme" olarak bilinen istihbarat toplama işleminin yapılış biçimi, kimi güvenlik örgütlerinin, anayasa üstü bir konuma kavuştuklarını göstermesi açısından çok önemli tartışmalara yol açtı. *Hürriyet* gazetesi, 10 Mart 2004 tarihinde manşetten verdiği bir haberde, Kara Kuvvetleri Komutanlığı 2. Zırhlı Tugay Komutanlığının askerî birlikler ve kaymakamlara gönderdiği yazı ile "bölücü ve yıkıcı" faaliyetlerde bulunan kişi ve kurumlar hakkında bilgi toplanmasını istediğini yazdı. Bu kişi ve kurumlar arasında şaşırtıcı bir biçimde, Türkiye'deki *Klu Klax Klan* üyeleri, AB ve ABD yanlısı kişiler, sanatçılar, yüksek sosyete grupları, satanistler, masonlar, azınlıklar ve internet grupları da yer almaktaydı. İstihbarat formları olarak hazırlanan *Ku Klux Klan*'la ilgili sorunun ABD ordusu talimnamesinden aynen tercüme edildiği daha sonra ortaya çıkmıştır.

Konunun basında açığa çıkmasının ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, bilgi toplama işleminin TSK'nın görevi olmadığını belirtirken, fişlemenin bir suç olduğunun altını çizmiştir.²⁷ Buna karşılık, Genelkurmay Başkanlığı fişleme olayını doğrulayarak, 10 Mart 2004 tarihinde yaptığı yazılı açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır: 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu çerçevesinde, Mülki İdare Amirleri, çıkabilecek ve çıkmış olayların önlenmesi maksadıyla, gerekli gördükleri hallerde, en yakın Kara, Deniz ve Hava Birlik Komutanlıklarından kuvvet talebinde bulunabilirler. Çıkabilecek olaylara karşı etkin tedbirlerin alınabilmesi için, önceden planlama yapılması bir ihtiyaçtır. Söz konusu haberde (Sosyetik Fişleme) konu edilen faaliyetin (istihbarat toplama) bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir."

Ancak aynı açıklamada, “çalışmada (istihbarat toplama) yer alan bazı hususların düzeltilmesi maksadıyla da gerekli incelemelere başlanılmıştır” denilerek, fişleme konularının “daraltılacağı” sinyali verilmiştir.

Fişleme olayının ardındaki örgütlenmeyi 1960’lı yıllardan beri varlığını sürdüren ancak yapısı daha sonra değiştirilen ve kısa adı EMASYA olarak bilinen, Emniyet, Asayiş Yardımlaşma Birliklerinin yaptığı gündeme gelmiştir. Gazeteci Yazar Ali Bayramoğlu’na göre “28 Şubat’ta Silahlı Kuvvetler ülkede bir irtica tehlikesi tespiti yaptığı için ve muhtemelen de emniyete güvenmediği için, iç güvenlik alanının tümünü kontrol etmek istedi. 1997’de Refahyol hükûmeti yıkılır yıkılmaz EMASYA birliklerinin yapısı değişti. (Dönemin) İçişleri Bakanı Sadettin Tantan’la Genelkurmay Başkanlığı arasında bir protokol imzalandı. Bu birliklere, valilik talep etmese de, askere gerekli gördüğü durumlarda toplumsal olaylara el koyma yetkisi verildi. Ve bu birlikler 24 saat düzenli çalışan birlikler haline geldi.”²⁸

Bayramoğlu, EMASYA birliklerinin son fişlemelerle bağlantısını şöyle tespit etmektedir: “Bu protokol, aslında bu fişlemelere yasal dayanak sağladı. Kara Kuvvetlerine bağlı EMASYA birlikleri, bu protokolün verdiği yetkilerle, istihbarat toplayan, valiliklerden bilgi talep eden, neredeyse valilikleri yönlendirebilecek birimler haline dönüştü. En son fişleme de, işte bu zemin üzerine oturdu. Çünkü bu protokolle, valiliğin, kaymakamlığın ve emniyetin etki alanı bir anlamda “askere” terk edildi. EMASYA birlikleri herhangi birlikler değil. Türkiye’nin her ilinde garnizonlardaki örgütlenmeler bunlar. Bütün toplumu takip etme yetkisine sahipler. Böyle bir yetki olmaz, bu çılgın, korkunç bir şey. Denetimsiz bir faaliyet bu. Yargı, hukuk devrede değil.”²⁹

Protokolün kendisinin yasaya aykırı olduğunu vurgulayan Bayramoğlu, ne var ki, yasaya aykırı bu tür protokollerin sadece İçişlerinde değil, başka bakanlıklarda da var olduğunu açıklamıştır: “Örneğin, Orman Bakanlığı da 28 Şubat sonrasında bir protokol imzalamış, fabrikaların atık-

larını, oradaki işçilerin durumlarını denetleme yetkisini jandarmaya vermiş. Orman Bakanı, bu protokolü tek taraflı bir yazıyla, “Böyle bir sivil yetki jandarmaya verilemez” diyerek iptal etti. Bunu, İçişleri Bakanlığının da yapması yazım. Bu tür hassas konularda cesaret, beceri ve zamanlama çok önemli tabii. Siyasi iktidar gerçekten demokratikse, sivilleşme niyetlisiyse, çatışma riskinin yüksek olmadığı bir anda protokolü iptal eder.”³⁰

Susurluk’tan Şemdinli’ye

Bayramoğlu’nun sivil yetkiyle donatılmış jandarma birimlerinin faaliyet alanlarının genişlemesine ilişkin uyarısına karşın, 2005’in sonlarına doğru patlak veren ve kimi bulguların yasa dışı bir yapılanmaya işaret ettiği Şemdinli olayında da görüldüğü gibi, jandarma, savcıya bilgi vermeme keyfiyetini halen elinde bulundurmaktadır.

Hakkâri’nin Şemdinli ilçesinde 9 Kasım’da, Seferi Yılmaz adlı bir kişiye ait Umut Kitabevi’ne düzenlenen el bombalı saldırının ardından Jandarma istihbarat astsubayları Özcan İlkeniz ve Ali Kaya, olaydan 20 gün sonra, devletin birliğini bozmak suçundan tutuklandılar. Olayda iki kişi ölürken çok sayıda kişi de yaralandı. Üzerlerinden çıkan not defterinden, bu iki astsubayın, Seferi Yılmaz’la ilgili hazırladıkları dosyayı savcılığa bildirmedikleri ortaya çıkmıştır.³¹ Resmi makamlarca varlığı bir türlü kabul edilmek istenmeyen JİTEM’in bu olayın önemli aktörlerinden birisi olduğu şüphesi, eski Başbakan ve Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit’in hazırlattığı Şemdinli raporunda da dile getirilmiştir.³²

Fişleme Skandalı ve Şemdinli’deki Kitabevi’nin bombalanması, JİTEM gibi ülkeyi yönetenler tarafından dahi bilinmeyen ya da inkâr edilen oluşumlarla desteklenen TSK ve JGK’nın, sivil

28 Gazeteci Ali Bayramoğlu’nun Neşe Düzel ile yaptığı söyleşi, *Radikal*, 12 Nisan 2004.

29 a.g.e.

30 a.g.e.

31 “Yemin gibi ilkeler,” *Milliyet*, 20 Aralık 2005.

32 “Ecevit: Türkiye’de derin devlet hep var,” *Ajanstar*, 21 Kasım 2005.

otoriteden bağımsız bir dizi faaliyetlerle iç tehditlere karşı alanlarını genişlettiğini gözler önüne sermiştir. Bu tür yasa dışı oluşumların sivil uzantıları da yakın tarihte Susurluk skandalı ile gün yüzüne çıkmıştı.³³ CHP'li Esat Canan, Şemdinli olayını, Susurluk skandalına benzer bir örgütlenme olarak ve hatta Susurluk'tan vahim bir olay olarak nitelendirmiştir.³⁴

Şemdinli olayının aydınlatılması yolunda parlamentonun gösterdiği çabalar ve kimi kamu görevlilerinin arkasına sığındıkları devlet sırrı kavramının mercek altına alınması yolunda atılan adımlar, 2005'in olumlu gelişmeleri arasında sayılmakla birlikte TBMM Komisyonunun Şemdinli raporundaki önemli unsurları ayıklama girişimleri, kimi yasa dışı eylemlerin açıklığa kavuşturulacağı beklentilerini suya düşürmüştür.³⁵

Ancak, iki astsubayın tutuklanması, siyasi otoritenin ve yargının ikinci bir Susurluk olayını ve

33 Susurluk Vakası, 3 Kasım 1996 yılında Balıkesir'in Susurluk ilçesinde bir Mercedes marka otomobilin bir kamyon ile çarpışması sonucu ortaya çıktı. Mercedes'in içinde bulunan 1978 yılında Ankara Bahçelievler katliamı olarak bilinen ve 7 Türkiye İşçi Partili'nin öldürülmesi olayının sanığı Abdullah Çatlı, sevgilisi eski güzellik kraliçesi Gonca Us, Emniyet Müdürü Hüseyin Kocadağ öldüler. Yine aynı Mercedes'te bulunan dönemin DYP Milletvekili Sedat Bucak kazadan ağır yaralı olarak kurtuldu. Mafyasıyaset-devlet üçgenindeki kirliliği ortaya çıkaran Susurluk kazasının üzerinden geçen 10 yılda ise olay üzerindeki sır perdesi henüz aydınlanmadı. Bu olayın odağında devlet güvenlik görevlileri ile bir dizi adam öldürme olaylarına karışan suç çeteleri arasındaki yakın ilişkiler ve işbirliği yumağı yatmakta. Susurluk skandalıyla ilgili olarak, yalnızca, aralarında Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) eski üyesi, emekli Yarbay Korkut Eken dâhil birkaç kişi, çete kurmak ve yönetmek suçlarından çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. Ancak Bucak'ın yıllar sonra, geçen yıl, ölen Çatlı'ya ait olduğunu söylediği bazı gizli belgeleri ve kimi fotoğrafları, "devlet sırrı" kaydını koyarak mahkemeye sunması Susurluk skandalına asker ağırlıklı yeni bir boyut kazandırdı. Bu fotoğraflarda, Çatlı'yla yan yana görülen generallerden birinin dönemin Jandarma Asayiş Komutanı Hasan Kundakçı olduğu ortaya çıktı. Kundakçı ise, "Fotoğraftaki kişi ben olabilirim, keşke Çatlı'yı tanısaydım" dedi. Hüküm giymesinin hemen ardından ise üst düzey komutanların hemen hepsi Korkut Eken'e destek verip, "Eken herşeyi bizim bilgimiz dâhilinde yaptı, ülkeye unutulmaz hizmetler verdi." şeklindeki açıklamalar yaptı ("Bucak gizliliğe sığınmıyor," Cumhuriyet, 1 Ekim 2004).

34 "Canan: Susurluk'tan beter," Milliyet, 11 Kasım 2005.

35 Komisyon, Org. Yaşar Büyükanıt'ı suçlayıcı ifadeleri, CHP'li üyelerin ısrarı üzerine rapordan çıkardı. Büyükanıt'ın, olaylara karışan astsubay için "Tanırım, iyi bir askerdir" sözlerinin yargıyı etkileyebileceği taslak raporda yer almıştı ("Suçlamada geri adım," Hürriyet, 26 Ocak 2006). İlk rapordaki şu bölümün de çıkartılmış olduğu belirtildi, "JİTEM, JİT gibi birimlerin mevcut olup olmadığı hakkında ilgili kurumlar gerekli açıklamayı yapmalıdır. Kanun dışı örgütlenmeler ortadan kaldırılmalı, bu örgütlenmelerde kastı veya ihmali bulunanlar hakkında cezai tatbikat yapılmalı. Yüksekova'da cenaze töreni sırasında, savaş uçaklarının alçak uçuş yapması, halk tarafından gözdağı verme şeklinde algılanmıştır.[...]. Bu bölümlerin çıkartılmasına itiraz eden AKP Adıyaman milletvekili Faruk Ünsal'ın, raporu onaylamayı reddetmesi üzerine rapor rafa kalktı. ("Şemdinli raporu sonunda rafa kalktı," Sabah, 31 Ocak 2006).

dolayısıyla yasa dışı oluşumları engelleme iradesini ortaya koyması açısından önemli bir gelişme olarak not edilmelidir. Diğer yandan, sivil iktidar bakımından, JGK'nın sivil otoriteye tabi, halkın güven duyabileceği, hesap verebilir ve şeffaf bir örgütlenmeye dönüştürülmesi iradesinin henüz oluşmadığı ve daha çok yol alınması gerektiği de bir gerçektir.

KUTU 1

Birleşmiş Milletler (BM) kararları çerçevesinde teşkil edilen;

- Tiran/Arnavutluk'ta konuşlu Batı Avrupa Birliği (BAB) Çokuluslu Polis Da-nışma Unsuru (MAPE),
- Arnavutluk İnsanı Yardım Gücü (AFOR),
- Saray-Bosna/Bosna-Hersek'te konuşlu SFOR Karargâhı,
- İsrail El-Halil'de konuşlu Uluslararası Geçici Mevcudiyeti (TPIH),
- Priştina/Kosova'da konuşlu NATO'nun Kosova Barış Gücü (KFOR),
- Priştina/Kosova'da konuşlu Kosova Türk Görev Kuvveti olarak özetlenecek Barış Gücü Birlikleri bünyesinde Türk Jandarma unsurları görev yapmak-tadır.

Kaynak: <<http://www.tsk.mil.tr>>

KUTU 2

Jandarma Genel Komutanlığı (JGK)

Komutan: Orgeneral Fevzi Türkeri

KORGENERALLER

Kurmay Başkanı/ Ankara

Denetim Başkanı/Ankara

Eğitim Komutanı/Ankara

Aşağıdaki Jandarma Bölge Komutanlıklarına değişen sayıda İl Jandarma Alay Komutanlığı bağlıdır. İl Jandarma Alay Komutanları, Albay rütbesinde, Bölge Komutanları ise çeşitli seviyelerdeki general rütbesindedir.

TÜMGENERALLER

Adana Bölge Komutanı/Adana

Jandarma Okullar Komutanı/Ankara

Harekat Başkanı/Ankara

Jandarma Bölge Komutanı/Tunceli

Jandarma Bölge Komutanı/Erzurum

Jandarma Bölge Komutanı/İstanbul

Jandarma Bölge Komutanı/Ankara

TUĞGENERALLER

Jandarma Bölge Komutanı/Aydın

4. Komando Eğitim Tugay Komutanı/Foça-İzmir

JGK Lojistik Başkanı/Ankara

JGK Genel Plan/Prensipier Başkanı/Ankara

21. Jandarma Sınır Tugay Komutanı/Yüksekova-Hakkari

Jandarma Bölge Komutanı/Giresun

Jandarma Bölge Komutanı/Bursa

JGK Personel Başkanı/Ankara

Jandarma Lojistik Komutanı/Ankara

3. Jandarma Eğitim Tugay Komutanı/Zonguldak

1. Jandarma Komando Tugay Komutanı/Şırnak

Jandarma Bölge Komutanı/Diyarbakır

Jandarma Eğitim Komutanlığı Kurmay Başkanı/Ankara

Jandarma Bölge Komutanı/Tokat

JGK İstihbarat Başkanı/Ankara

Jandarma Bölge Komutanı/Kayseri

Jandarma Bölge Komutanı/Konya

2. Jandarma Eğitim Tugay Komutanı/Bilecik

Jandarma Bölge Komutanı/Batman

Kaynak: Yazarın çeşitli askeri kaynaklardan derlediği bilgi

KUTU 3

Jandarma Genel Komutanlığının Teşkilatı;

1. Karargah ve Bağlı Birlikleri,

2. İç Güvenlik Birlikleri,

a. Mülki Teşkilata Tabi Olmayan Jandarma Birlikleri ;

(1) Jandarma Komando Birlikleri,

(2) Jandarma Havacılık Birlikleri,

b. Mülki Teşkilata Tabi Olan Jandarma Birlikleri ;

(1) Jandarma Bölge Komutanlıkları,

(2) İl Jandarma Komutanlıkları (alay seviyesinde)

(3) İl Merkez ve İlçe Jandarma Komutanlıkları,

(4) Jandarma Karakol Komutanlıkları,

(5) Jandarma Koruma Birlikleri,

(6) Jandarma Asayiş Komando Birlikleri,

3. Sınır Birlikleri,

4. Eğitim Birlikleri,

5. Jandarma Okulları,

6. İdari ve Lojistik Destek Birlikleri ile,

Görevin özelliğine bağlı olarak kurulacak diğer kuruluşlardan oluşur.

Kaynak: <<http://www.tsk.mil.tr>, <http://www.Jandarma.gov.tr>>